Хорхе Луїс Борхес

Нечемний знавець

Бідолаха, про якого мова нижче — нечемний знавець ритуалу Коцукено Суке,— це той нещасний урядовець, призвідця падіння і смерті князя з Вежі Ако, що не хотів померти, як личить самураєві, коли настав час гідної помсти. Це людина, якій усі завдячують, яку благоговійно згадують, яка викликала неоціненні почуття відданості, і була темною, хоч і невідворотною спонукою безсмертного починy. Близько сотні повістей, монографій, докторських дисертацій та опер відбили згаданий вчинок, не кажучи про незліченні малюнки на порцеляні, ляпіс-лазурі в прожилках і на лакові. Йому присвячена навіть майстерна і різнобічна кінострічка, оскільки "Вікопомна Оповідь про Сорок Сім Капітанів" — така, власне, її справжня назва — невичерпне джерело натхнення для японської кінематографії. Опрацьована в найменших подробицях слава, яку виражають вищезгадані твори, більш ніж заслужена: вона просто незаперечна.

Я пишу цю розповідь згідно з повідомленням А. Б. Мітфорда, який воліє уникати всіляких екзотичних подробиць і скеровує увагу виключно на перебіг подій.

Відсутність такого "орієнталізму" дозволяє припускати, що це переклад безпосередньо з японської.

Розв'язана стрічка Весною — давно вже відквітлою — року 1702 славний пан із Вежі Ако збирався прийняти й почастувати імператорського посланця. Дві тисячі триста років (почасти, безумовно, легендарних) придворних церемоній ускладнили ритуал гостинності до краю. Посланець представляв імператорську особу, однак був швидше алюзією чи символом царственої особи; тонкощів цих не належало ані переоцінювати, ані недооцінювати. Аби уникнути часто згубних

помилок, як майстер ритуалу спершу з'явився високий чиновник Двору, на кілька тижнів випереджаючи самого посланця. Вдалині від двірських зручностей і рокований на примусове перебування в гірській глушині, яке мало видаватися йому засланням, Кіра Коцуке-но Суке давав уроки вкрай неохоче. Його повчання іноді переходили в зневагу. Його учень, пан з Вежі Ако, намагався не помічати тих кпинів. Він не міг знайти на них гідної відповіді, а предмет заняття не дозволяв йому гніватись. Одного ранку на черевикові знавця розв'язався шнурок, і той звелів учневі зав'язати його. Пан з Вежі покірно виконав наказ, хоч аж кипів від обурення. Нечемний знавець ритуалу сказав йому, що лише невіглас міг зав'яза ти такий неохайний вузол. Пан з Вежі вихопив меча і змахнув ним. Знавець кинувся навтьоки, на чолі його накреслилася тоненька смужка крові...

Незабаром військовий трибунал виголосив вирок призвідцю поранення, прирікаючи його на самогубство. На головний майдан замку пана з Вежі Ако винесли де рев'яну платформу й накрили червоним сукном; на неї став засуджений, і йому подали кинджал, інкрустований золотом та коштовним камінням. Він привсе людно визнав провину, і двома ритуальними ударами розпанахав собі живіт. І помер, як самурай. А глядачі віддалік навіть не побачили крові, бо ж сукно було червоне.

Сивий і поважний чоловік видобув меча й відтяв йому голову: то був радник Кураносуке, його хрещений батько.

Удаване безчестя Замок пана з Вежі Ако конфіскували, його воєначальники розбрелися хто куди; родина зубожіла і занепала, ім'я вкрилося ганьбою. Кажуть, що першої після самогубства ночі сорок сім його самураїв зібралися на вершині поблизької гори, де ретельно обдумали те, що мало статися через рік. Ця чутка дещо сумнів на; вони почали діяти з непростимим запізненням; таємна нарада відбулася не на важкодоступній гірській вершині, а в лісовому храмі, непоказному буди ночку з білого дерева, з прямокутною скринькою із дзеркалом всередині — єдиною прикрасою. Вони жадали помсти, а це здавалося їм недосяжним.

Кіра Коцуке-но Суке, ненависний знавець ритуалу, перетворив дім на фортецю, а його паланкін завжди оточував гурт лучників та фехтувальників. Він найняв непідкупних, таємних і старанних шпигунів. Нікого ще не вистежували так ретельно та обачливо, як гаданого ватага месників, радника Кураносуке. Радник випадково помітив це і саме на цьому вибудував план помсти.

Він перебрався до Кіото, міста, яке не мало собі рівних у цілій імперії, якщо казати про чарівні барви осені. Почав вчащати до ігорних будинків, борделів й шинків. Хоч уже й посивів, проте оточив себе повіями, поетами і навіть ще ницішими людьми. Якось його викинули з шинку, і він цілу ніч пролежав за порогом і блював.

Його впізнав один перехожий, родом із Сацума, і, сповнившись смутку й гніву, мовив на це так: "А чи не той самий це радник з Вежі Ако, той Кураносуке, який панові своєму допоміг вкоротити віку, який віддається розвагам і ганьбить ім'я своє! Недостойно, не гідно це самурая!" Плюнув йому в обличчя, копнув ногою і пішов. Коли шпигуни донесли йому про це, Коцуке-но Суке відчув неабияку полегкість, Колишній радник цим не обмежився. Він кинув дружину й дітей, купив собі коханку в одному з борделів: жахливе неподобство, яке звеселило серце й розвіяло підозри противника. Знавець ритуалу звільнив більше половини охоронців.

Однієї страшної зимової ночі 1703 року сорок сім самураїв зустрілися в покинутому саду на околиці Ієдо, неподалік мосту й майстерні гральних карт.

Вони несли прапори князя з Вежі Ако. Перед нападом вони повідомили сусідів, щоб ті не лякалися озброєної залоги, бо ж бойова виправа мала лише встановити справедливість.

Шрам Палац знавця ритуалу штурмували два загони. Радник очолив той, що брав приступом головний вхід; на чолі другого став його

старший син, якому не сповнилося й шістнадцяти і який тоді ж і загинув. Історія зберегла нам чимало подробиць того побоїща: ризиковане і хитливе спинання мотузяними драбина ми; гримотіння барабана, що закликав до атаки, замішання серед оборонців; лучники, що засіли на терасах і поціляли в життєво важливі органи людини; порцелянові цяцьки, спаплюжені кров'ю; гарячка смерті, яка згодом обертається на кригу; сваволя і безлад, які супроводжують битву. Дев'ятеро самураїв загину ло: оборонці, не менш бойовиті, не хотіли піддатися. Аж за північ опір було придушено.

Проте Кіра Коцуке-но Суке, ганебний привід шляхетної помсти, зник. Вони обшукали всі закапелки перетрушеного палацу і вже не сподівалися знайти його, коли радник завважив, що простирадла в ліжку ще теплі. Вони поновили пошуки і виявили вузьке вікно, замасковане бронзовим дзеркалом. Внизу, на імлистому подвір'ї, стояла й дивилася на них людина в білому. У її правиці тремтів меч. Коли кілька самураїв спустилися на подвір'я, та людина здалася без бою. На його чолі виднів тоненький шрам: давній малюнок мечем, виконаний паном із Вежі Ако. Тоді закривавлені самураї кинулися в ноги негідникові і сказали йому, що вони воїни князя з Вежі, який через нього позбувся імені й життя, і благали його учинити самогубство, як личить самураєві.

Марно вони давали йому такий порядний вихід з лоскотливого становища.

Лакейську душу знавця не вдалося переконати, бо вона не знала, що таке гід ність. Під ранок вони мусили самі перерізати йому горлянку.

Свідчення Коли помста здійснилася (без люті, вагань і жалості), самураї попростували до святині, де зберігалися реліквії їхнього пана.

Несучи в скриньці голову Кіри Коцуке-но Суке, вони охороняли її по черзі. Вони проходили села й провінції при ясному світлі дня. Люди благословляли їх і плакали. Принц Сендай прагне пригостити їх, але

вони відповідають, що їхній пан уже два роки чекає на них. Вони приходять до темної могили і кладуть, як дарунок йому, голову ворога.

Найвищий Суд виносить вирок. Той вирок, якого вони сподівались: їм дано привілей самогубства. З нього користаються всі самураї, дехто з фанатичним спокоєм, і спочивають поруч зі своїм паном. Дорослі й діти приходять молитися над могилою цих відданих і славних воїнів.

Людина з Сацума Серед прочан, які напливали зусебіч, був молодий чоловік, запилений і стомлений, певно, прибулець здалеку. Він упав навколішки перед статуєю радника Кураносуке й заговорив: "Я бачив тебе, коли ти лежав біля борделю в Кіото; я навіть не припускав, що ти прагнув помститися за свого пана, і поду мав, що ти зневірений воїн, і плюнув тобі в обличчя. Я прийшов поквитатися". Мовив так і зробив собі харакірі.

Священик, зворушений такою мужністю, звелів поховати його біля останків самураїв.

Отакий кінець історії сорока семи вірних мужів — хоча в історії цієї нема кінця; ми, які, можливо, не знаємо, що таке вірність, але ніколи не втрачаємо надії явити її; коли знадобиться, будемо й надалі вславляти їхню пам'ять.